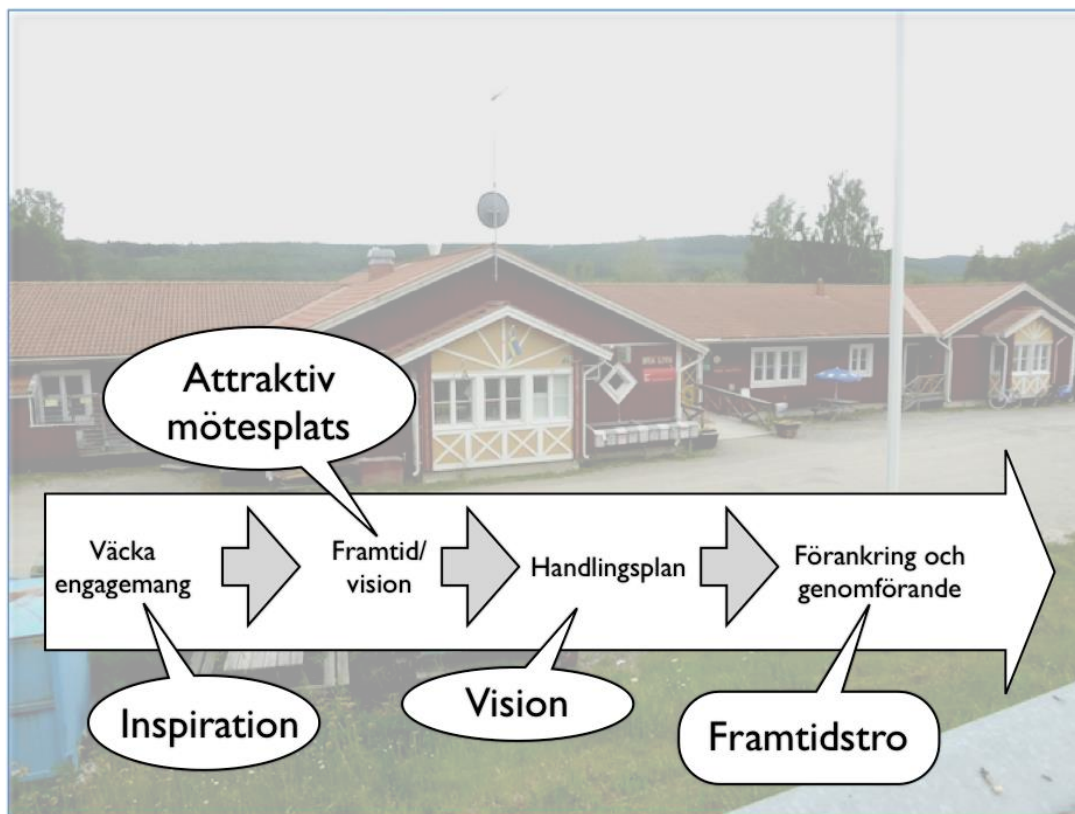

Lanthandeln som attraktiv mötesplats för utveckling

Förslag på arbetsätt

Version 2012-10-21

INLEDNING	4
MÖTESPLATSEN VIKTIGT	4
VAD ÄR EN ATTRAKTIV MILJÖ?	4
UTVECKLINGSRESURSER.....	5
RESURSER KOPPLADE TILL DEN LOKALA MILJÖN	5
RESURSER KOPPLADE TILL DEN OFFENTLIGA SEKTORN.....	5
METODER OCH PROGRAM SOM RESURSER.....	6
EXEMPLET ALBACKEN I JÄMTLAND	7
FÖRUTSÄTTNINGARNA I ALBACKEN	7
STEG 1 – INSPIRATION	8
STEG 2 – SKAPA EN VISION OCH KARTA.....	9
STEG 3 – HANDLINGSPLAN	9
STEG 4 – FÖRANKRING AV HANDLINGSPLAN	9
EXEMPEL PÅ RESURSER FÖR ATT UTVECKLA ALBACKEN	10
BRÄCKE KOMMUN	10
REGIONFÖRBUNDET JÄMTLANDS LÄN.....	10
TILLVÄXTVERKET	10
LEADER.....	10
TILL SIST	11

Sammanfattning

Målet med detta dokument är att beskriva en process som kan inspirera och vägleda arbetet med att skapa förutsättningar för utveckling i en by med lanthandeln som utgångspunkt.

Genom att utveckla en attraktiv mötesplats kring lanthandeln skapas förutsättningar för lanthandeln att överleva och bli ekonomiskt bärande. Detta sker främst genom att förtäta och tillföra olika funktioner i lanthandelns närhet. Denna långsiktiga utveckling sker med knappa ekonomiska resurser.

Det är även viktigt att bygga på och förstärka de förutsättningar som finns i en by, både vad gäller geografin och historia. Om lanthandeln exempelvis ligger nära eller vid ett naturskönt läge så kan detta förstärkas och användas för ökad attraktivitet.

Det finns många olika resurser för att utveckla en by. Förutsättningen är att de boende själva ser möjligheten att genomföra de satsningar som de anser som viktiga för sin bygd.

Processen bygger på fyra olika steg;

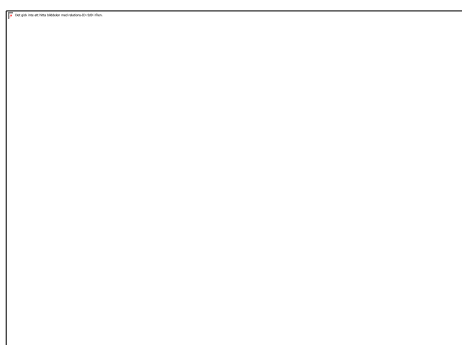
1. Bjud in till ett **allmänt möte** för byborna för att väcka **engagemang** genom att inspirera och påvisa vilka möjligheter som finns för att utveckla byn. Detta sker genom att visa exempel och resurser som finns i byn dels genom även att deltagarna själva får konkret arbeta med att ta fram en bild över hur miljön kring lanthandeln skulle kunna se ut.
2. Utifrån bybornas tankar och idéer skapas en **vision** och konkretiseras i en **karta** över hur byn skall utformas och förändras för att skapa en attraktiv mötesplats kring lanthandeln.
3. Utifrån visionen och kartan tas en **handlingsplan** fram där man involverar nyckelaktörer.
4. Presentation, diskussion och **förankring** av handlingsplanen tillsammans med byborna och nyckelaktörer.

Inledning

Idag är det många byar som kämpar för att behålla olika funktioner i byn så som lanthandel, mack eller skola på grund av minskade barnaskaror och utflyttning. Lanthandeln är viktig för en by från flera olika aspekter. Dels kan man köpa det man behöver, hämta beställda varor via postfunktionen, hämta ut systembolagsvaror och dels fungera som en mötesplats för bybor och besökare.

Mötesplatsen viktigt

Oavsett hur avancerade IT-lösningar som finns för att träffas i cyberrymden, att handla och genomföra ärenden på Internet krävs en fysisk plats för att hämta och lämna varor. Om den mötesplatsen är en attraktiv plats skapas förutsättningar för andra typer av funktioner och möten än att bara hämta och lämna saker.

En mötesplats som lockar folk att stanna och träffa andra människor kan bidra till ökad tillit mellan människor. Detta leder till att det sociala kapitalet ökar vilket är nödvändigt för att kunna skapa utveckling och möjlighet till servicelösningar på landsbygden. Om jag litar på att andra samarbetar, blir jag själv också mer benägen att samarbeta. Ett välutvecklat socialt kapital har visat sig vara en viktig förklaring till att kommuner eller regioner med sämre

förutsättningar ändå har lyckats förhållandevis bra. Människors förmåga att omsätta och förmedla kunskap till varandra är på många sätt avgörande för utvecklingen på lokal och regional nivå.

Social tillit och lärande behövs för att stärka människors sociala samspel och för att utveckla kunskap och kompetens. Att påverka dessa delar kräver att det finns attraktiva mötesplatser. Det handlar om arbeta med att utforma det offentliga rummet och det som sker mellan husen. Möten bidrar till socialt kapital och lärande.

Grunden i detta koncept är att all utveckling som är hållbar måste komma underifrån och bäras av de som bor och verkar i bygden. Hur skall man då påbörja denna process och skapa förutsättningar för en långsiktig utveckling? Utgångspunkten är att utveckla platsen kring lanthandeln med små ekonomiska medel.

Vad är en attraktiv miljö?

Vad som uppfattas som en attraktiv miljö är i viss mån en subjektiv upplevelse. Det finns dock vissa aspekter som behövs för att en miljö ska betraktas som attraktiv. Exempel på detta är att skapa en plats som känns trygg, är tydligt definierad i rummet, är tydlig i hur man skall röra sig om man promenerar, cyklar eller åker bil. Det bör även finnas en mix av funktioner samlade i form av olika typer av bostäder, utbud, fastighetsägare mm.

Att skapa en lockande scenografi för människor med flöde och rörelse går att åstadkomma med enkla former och få huskroppar.

Ett exempel som har många av dessa funktioner som bidrar till en attraktiv miljö och mötesplats är Lunds by utanför Västervik. Byn består av åtta hus grupperade kring en korsning som också utgör ett torg. Dessa hus definierar också ett rum som skapar känslan av att man delar utrymmet med andra, både främlingar och bekanta. Husen

utgör en offentlig plats som samtidigt är öppen för genomfart. Det finns en privat och en offentlig del kring detta torg. Den privata sfären finns på baksidan genom privata

bostäder. På torget finns den offentliga gemenskapen där man kommer och går som man vill och man väljer själv hur mycket man vill delta. Den offentliga gemenskapen som råder här kan delas in i tre kategorier. För det första har vi en lokal offentlighet mellan dem som bor i husen. För det andra har vi en regional offentlighet som omfattar de som bor i närheten och som kanske

tittar förbi här för att ge mötet en möjlighet. För det tredje har vi en global offentlighet som omfattar alla främlingar som passerar eller kanske stannar en stund.

Utvecklingsresurser

Det finns olika typer av resurser och verktyg som kan användas för att utveckla en by och skapa en attraktiv mötesplats. Dessa resurser kan vara allt från engagerade människor till offentliga aktörer och olika planeringsinstrument. Nedan ges exempel och inspiration på resurser fördelade på tre olika kategorier; Lokala, offentliga och metoder.

Resurser kopplade till den lokala miljön

- Lanthandeln som naturlig samlingsplats
- En engagerad byförening med idékraft
- Boende i byn (som kan ställa upp med arbetskraft, kapital och engagemang)
- Företagare som bor eller verkar i bygden
- Utflyttade (som vill engagera sig för hemmabygdens utveckling)
- Jakt och fiskevatten
- Sjöar och vattendrag
- Besparingsskog/Sveaskog eller motsvarande aktörer som äger skog i bygden
- Stillhet/Vildheten/Exotisk natur/Naturskönt/Vatten
- Vandringsleder/Cykelleder

Resurser kopplade till den offentliga sektorn

- Kommunen (politik som står för vision av vad de ser kommunen är på väg, kommunförvaltningen som skall leverera välfärdstjänster till kommunens medborgare)
- Bibliotek med intresse av att nå ut till hela kommunen
- Hemtjänst och service som kommunen ansvarar för
- Kommunens turistverksamhet
- Länsstyrelsen eller regionala samverkansorgan som har det regionala utvecklingsansvaret och skall koordinera den fysiska planeringsprocessen hos kommunerna.
- Kollektivtrafik (Busstrafik går igenom Albackenn och hur långt är det till närmaste järnvägsstation och flygplats)
- Trafikverket (utveckling och ändring av väg)
- Systembolaget (utlämningsstället)
- Apoteket (utlämning läkemedel)

- Posten (utlämning och expediering)
- Skola/förskola/dagis/ Föräldrar-kooperativ

Metoder och program som resurser

- EUs lantbygdsutvecklingsprogram (Leader) som har tagit fram olika koncept för lokal utveckling
- Landsbygdsprogram
- Regionalt turismprogram
- Kommunala översiktsplaneringsprocessen
- Exemplet med Österåkers virtuella lanthandelscenter som ICA stödjer
- STEP-metod (Hands.-on planeringsmetodik)
- Storytelling (förstärka berättelsen om byn)

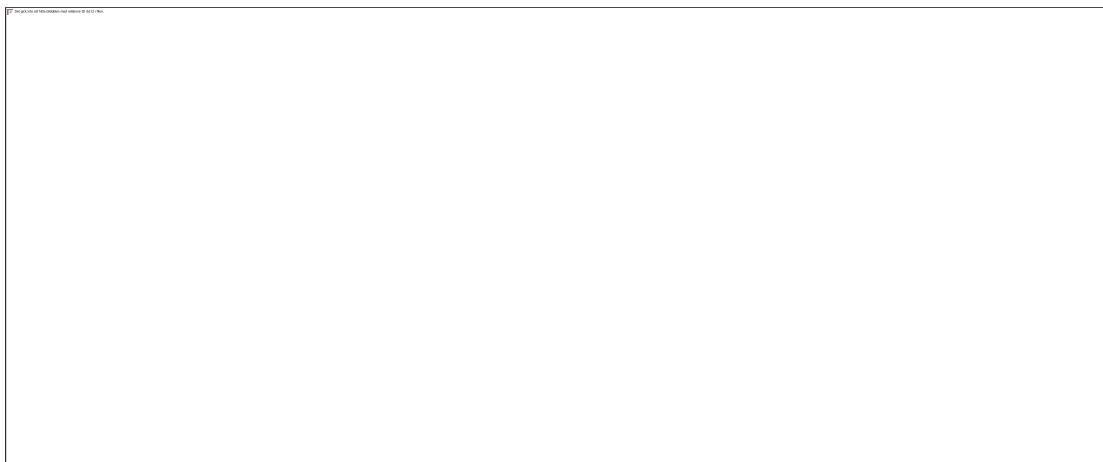
Exemplet Albacken i Jämtland

Vi kommer att exemplifiera hur denna process kan tillämpas genom byn Albacken i Jämtland. (Bilden nedan är hämtad från Bräcke kommuns hemsida)

Förutsättningarna i Albacken

Albacken ligger i Bräcke kommun, har 150 invånare och det är 10 mil till Östersund, 7 mil till Sundsvall och 3, 5 mil till Bräcke (närmaste centralort). Byn har en lanthandel (Monicas livs), en nedlagd skola som är omgjord till senapsfabrik, ett Folkets hus och en framgångsrik jakt och fiskecamp. I byn finns en engagerad byförening. Det finns även en camping som har tennisbana, en välkött fotbollsplan och minigolfbana. Det finns bra jaktmarker, fiskevatten och bärskogar. Tidigare fanns även frisör, taxiverksamhet och bensinpump i byn.

Steg 1 – inspiration

Första steget är att sammankalla till allmänt möte för de som bor och verkar i bygden för att prata om hur Albacken kan utvecklas för att Lanthandeln skall kunna överleva. Till möte bjuds även nyckelaktörer in (t.ex. representanter från kommunen). Mötet skall skapa inspiration och förståelse för hur ett sådant arbete kan gå till. Mötet innehåller dels en föreläsning med inspirerande bilder på attraktiva mötesplatser för att påvisa vad behövs för att få till en sådan mötesplats och vad är det som är viktigt?

Som ett led i att skapa förståelse och engagemang kommer deltagarna via STEP-metoden¹ konkret arbeta med hur Albacken kan förändra miljön kring lanthandeln som en attraktiv mötesplats.

STEP är en metod som är utformad av Arken arkitekter och är en planeringsmetodik i stadsplanering som är "hands-on" och jordnära. Man samlar deltagarna runt ett bord som har en stor

sattelit bild på området kring lanthandeln. Deltagarna arbetar med husklossar på bordet och leds av erfarna workshopledare. Klossarna lockar alla att delta. Syftet är att hitta ett språk och verktyg som gör att alla deltagarna kan prata, ge och ta. Målet med STEP-övningen är att utveckla området kring lanthandeln och utforma den som en attraktiv mötesplats.

¹ Bokstäverna i STEP kan tolkas som S Sustainable, hållbara, T Town types, stads- och bebyggelse typer, E Evaluated, erfarenhetsprövade, P Performance, prestanda

Exempel på detta kan vara att praktiskt visa hur området kring lanthandeln blir tydligare definierad, hur det vattennära läget lyfts, bättre infogning av väg, justering av gatans roll, skog planteras eller röjas att skapa en annan miljö eller hur byn kan förtätas genom att hus byggs till eller flyttas.

Målet är att visa att med enkla och få uttryck visa att miljön kan bli attraktivare.

Inför mötet skall de som bjuder in förbereda sig genom att identifiera och intervjua nyckelpersoner kopplade till byn och genomföra dokumentstudier för att förstå historien om Albacken, ägarförhållandena, demografien, tidigare utvecklingsförsök av byn m.m.

Detta steg skall skapa en förståelse för att det krävs flera olika typer av insatser och resurser för att skapa en attraktiv mötesplats. God arkitektur är viktigt men måste sättas in ett större sammanhang. Det som är viktigt är vad byborna vill göra och har för vision med sin by och vilka kompletterande funktioner som kan samlas kring lanthandel för att skapa en ökad attraktivitet.

Steg 2 – Skapa en vision och karta

Utifrån det allmänna mötet sammanfattas deltagarnas vision och kartan över Albacken som tog fram genom STEP-övningen "professionaliseras". Detta underlag ligger till grund för antingen att gå vidare till steg 3 eller att fortsätta förankringsarbetet genom att hålla ytterligare möten i byn eller i Bräcke kommun.

Steg 3 – Handlingsplan

Utifrån det som genomfördes i steg 1 och 2 skapa en handlingsplan på genomförande. Handlingsplanen påvisar vilka nyckelaktörer som bör involveras i genomförande för att förändra miljön kring lanthandeln. Kontakt tas med nyckelaktörer för att involvera dessa i genomförandet, finansiering och deltagande i steg 4. Handlingsplanen skall vara budgetsatt.

Steg 4 – Förankring av handlingsplan

Efter att genomfört steg 3 samlas byn ytterligare en gång för att förankra, klargöra vem som gör vad och vem ansvar för vad vid genomförande av handlingsplanen.

Exempel på resurser för att utveckla Albacken

Det finns flera olika typer av finansiering och resurser beroende på vad man vill göra i Albacken. Generellt är det svårt att få stöd till att konkret förändra den fysiska miljön. Det är lättare att närmas sig potentiella finansiärer om det finns en tydlig plan som är budgetsatt. Grunden för att få finansiering är dock att Albacken måste presentera en tydligt plan för vilka åtgärder som behöver genomföras och vad det kommer att kosta.

Nedan ges några exempel på olika aktörer som har resurser för att stödja en utveckling i Albacken.

Bräcke kommun

Kommunen har intresse av att stödja Albackens utveckling utifrån flera aspekter. Bräcke kommun äger idag huset som lanthandeln är placerad i samt ansvarar för det serviceboende som också finns där. På sikt kan en positiv utveckling av Albacken resultera i arbetstillfällen, lättare att hitta personal till att leverera välfärdstjänster, t.ex. till serviceboendet eller till hemtjänst. Bräcke kommun skriver på sin hemsida "Utvecklingskraften och företagsamheten är också stor bland den mångfald föreningar och nätverk som finns i kommunens alla byar. I Bräcke hänger landsbygdsutveckling tätt samman med näringslivsfrågor. Vi välkomnar etableringar, inflyttare och nya idéer."²

Regionförbundet Jämtlands län

Regionförbundet arbetar med att samordna och effektivisera det regionala utvecklingsarbetet. Uppgiften är att ta tillvara länets möjligheter och främja utvecklingen inom en rad viktiga områden, till exempel kompetens och utbildning, näringsliv, livsmiljö och attraktion samt infrastruktur. Regionförbundet ska bidra till att länet erbjuder god livsmiljö och är attraktivt för länsbor, företag och besökare. Attraktion och livsmiljö är ett brett område. För att arbeta med dess frågor förfogar de över projektmedel och kompetens som kan användas för att utveckla Albacken.³

Tillväxtverket

Tillväxtverket har i uppdrag att främja utvecklingen av service i gles- och landsbygder. Till och med 2013 finns möjlighet att söka projektmedel hos Tillväxtverket för att utveckla lokal service i gles- och landsbygder. Detta program är en av flera möjliga finansieringskällor hos Tillväxtverket för att stödja hållbar tillväxt.⁴

Leader

Leader är en metod för landsbygdsutveckling och ingår i landsbygdsprogrammet som Jordbruksverket har ansvar över. Leaderområden finns över hela Sveriges landsbygd och är EU-finansierad. Bräcke kommun ingår i Mittlands leaderområdet.⁵ Du kan söka stöd genom Leader för projekt för att förbättra jord- och skogsbrukets konkurrenskraft, förbättra miljön och landskapet eller för att förbättra livskvaliteten, bredda företagandet och främja utvecklingen av landsbygdens ekonomi.⁶

---

² <http://www.bracke.se/naringslivutveckling.4.640e617a123f0a77f2e800010459.html>

³ Läs mer på www.regionjamtland.se/om-regionfoerbundet eller <http://www.regionjamtland.se/verksamhet/attraktion-och-livsmiljoe>

⁴ Läs mer på <http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/insatserfortillvaxt/regionalutveckling>

⁵ <http://www.leadermittland.se/>

⁶

<http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/mojligheterpalandsbygden/leadersautvecklardudinhembygd.4.6a459c18120617aa58a80006611.html>

Till sist...

Detta dokument är ett idéutkast på en process som kan utvecklas, justeras och testas i verkligheten på flera byar som vill genomföra detta.

Som ett led i att ta fram detta dokument genomfördes en workshop den 31 augusti 2012 med deltagarna Torbjörn Einarsson, Arken arkitekter, Ola Granholm, Näringslivschef Orsa kommun, Per-Olof Remmare, Tillväxtverket, Roland Lexén, Projektledare för Arena för Tillväxt och Lars-Ove Jonsson, ICA, etableringschef och ansvarig för landsbygdsfrågorna. Vid denna workshop diskuterades upplägget av processen med dess möjligheter och utmaningar.

Varje by är unik i dess historia, geografiska läge och potential att utvecklas. Jag är dock övertygad om att om byns invånare och kommunförvaltningen vill skapa förutsättningar för att utveckla byn så att lanthandeln kan överleva så kan detta dokumentets metod vara en viktig del i att förverkliga denna vilja.

Grunden för att lanthandeln skall utvecklas är att skapa en attraktiv miljö dit människor vill åka till och som betraktas som ett utflyktsmål. För att åstadkomma detta krävs engagemang från främst byborna för att skapa långsiktighet och stolthet över platsen där man bor.

Conny Olander
Svenskt Tillväxtstrategi
2012-10-21